

PLA ESTRATÈGIC METROPÒLITÀ DE BARCELONA
JORNADA DE TREBALL
TENDÈNCIES GLOBALES I ESTRATÈGIES METROPOLITANES
Barcelona, 17 de novembre 2015

LA NECESSÀRIA INCORPORACIÓ DE LES INICIATIVES CIUTADANES
EN EL DEBAT ESTRATÈGIC SOBRE LES DESIGUALTATS URBANES

per Oriol Nel·lo
professor del Departament de Geografia
Universitat Autònoma de Barcelona
oriol.nello@uab.cat

El Pla Estratègic Metropolità de Barcelona ens proposa d'obrir un debat sobre el posicionament de Barcelona en el context mundial. La iniciativa no pot ser més oportuna en un moment en què aquest context es troba en ràpida evolució, tot generant múltiples tensions econòmiques, transformacions socials i conflictes geopolítics que –com l'actualitat s'ocupa de recordar-nos- tenen sovint conseqüències tràgiques.

En reflexionar sobre el posicionament de la ciutat resulta abans que res convenient analitzar quines són les principals transformacions globals en què les societats contemporànies es troben immerses. L'obra *The World in 2050*, del geògraf californià Larry Smith¹, constitueix un bon marc de referència per fer-ho. L'autor indica que l'evolució de la humanitat en la primera meitat d'aquesta centúria es troba estretament condicionada per l'evolució de quatre grans tendències a *megatrends*:

-El **creixement demogràfic**, que ha portat la població del planeta a passar de 3 a 7 mil milions de persones en tot just cinquanta anys, i que continuarà en les properes dècades fins a apropar-se als 9 mil milions.

-La **pressió sobre l'entorn i els recursos**, l'efecte més visible i dramàtic del qual és el *canvi climàtic*, en la que l'acció humana té un paper fonamental, que portarà la temperatura mitjana del planeta a incrementar-se entre 2 i 4 °C al llarg d'aquest segle.

-El **procés d'urbanització**, mercès del qual més de la població mundial viu ja en àrees urbanes i s'estima que aquesta proporció pot arribar a ser de dos terços a mitjans de segle.

-La **globalització i integració econòmica**, que ha estès les relacions de producció i intercanvi capitalistes sobre tot el planeta i ha fet tots els països estretament interdependents.

En aquests context, cal constatar en primer lloc que Barcelona es troba, sense cap dubte, entre les ciutats més afavorides del món: entre les més benestants, les més pròsperes, les més segures i les més lliures. Malgrat tots els problemes, la ciutat gaudeix d'importants actius –com la posició, el patrimoni urbà i les infraestructures- i d'una excel·lent imatge internacional. Tanmateix, resulta innegable que, en relació a cada un dels quatre grans eixos esmentats es congrien diversos elements de preocupació: l'envelliment de població; la dependència

¹ Laurence C. Smith (2011). *The New North. The World in 2050*. Londres: Profile Books.

energètica, l'escassetat dels recursos hídrics i els efectes del canvi climàtic en una franja geogràfica especialment sensible com la Mediterrània; els riscos que comporta el progressiu desplaçament cap a llevant dels centres de gravetat de la xarxa mundial de ciutats; les dificultats d'una estructura econòmica que presenta importants desequilibris, entre els quals destaquen sobretot la precarització de l'ocupació i la taxa d'atur.

Un dels trets que es deriven d'aquest conjunt de tendències tant a escala planetària com local és l'increment de les desigualtats socials. Es tracta d'un fenomen general que a Barcelona resulta tant més impactant pel fet de que es produeix després d'un llarg període de reducció de les diferències en termes de renda² i perquè els processos de segregació urbana el reflecteixen amb força en el territori metropolità³. Així, la qüestió de les desigualtats esdevé clau, ja que és alhora causa i efecte de totes les altres: depèn de com evolucioni la desigualtat, les asimetries demogràfiques, els efectes del canvi climàtic, els conflictes geopolítics i, no cal dir-ho, els escenaris econòmics tindran unes connotacions o unes altres.

En aquest context -davant del qual els Estats i la mateixa Unió Europea semblen sovint impotents, per acció o omisió- les ciutats poden aportar alternatives innovadores i interessants per a fer front al problema de les desigualtats. Alternatives que permetin transformar i millorar les condicions de vida dels que hi viuen i, al mateix temps, contribuir a posar les bases per a un canvi de caràcter més global.

Per fer-ho, les ciutats hauran d'apartar-se, en bona mesura, d'allò que han estat les polítiques urbanes prevalents en el continent en les darreres dècades, plantejades massa sovint de manera exclusiva en termes de competència interterritorial o de localisme, i apostar per la recuperació del lideratge públic, l'enfortiment de les xarxes de ciutats, el major protagonisme de la ciutadania, i nous plantejaments en la cooperació públic-privada.

La Barcelona metropolitana es troba en una posició excel·lent per avançar en aquesta direcció i fins per impulsar aquests nous plantejaments a escala ibèrica i europea. La metròpolis barcelonina compta amb una llarga i reputada tradició de lideratge públic en el govern de les transformacions urbanes, ha sabut establir mecanismes interessants de cooperació públic-privada en molts àmbits i durant un llarg període ha pogut ser vista com un exemple de polítiques urbanes redistributives. És així com la metròpolis va poder efectuar la transformació des d'una economia de base essencialment industrial cap a la preeminència dels serveis, al mateix temps que es reduïen les diferències socials en termes de rendes mitjanes i milloraven de manera destacada les condicions de vida urbana.

A més, en els darrers anys, en bona mesura com a resposta a la crisi econòmica i social, s'han desenvolupat una multitud d'iniciatives ciutadanes de tota mena: de les pràctiques d'economia social a les activitats del tercer sector, de les plataformes de defensa de l'habitatge als moviments que reclamen major transparència i millor govern. Pràctiques ciutadanes que no

² Marina Subirats (2012). *Barcelona: de la necessitat a la llibertat. Les classes socials al tombant del segle XXI*. Barcelona: l'Avenç.

³ Oriol Nel-lo & Ismael Blanco (2015). *La segregació urbana a la regió metropolitana de Barcelona*. Barcelona: Pla Estratègic Metropolità de Barcelona (col·lecció Documents de Treball: http://pemb.cat/ca/pla-estrategic-2025/documentacio/la_segregacio_urbana_a_la_regio_metropolitana_de_barcelona/41/)

només constitueixen instruments imprescindibles de solidaritat, sinó també eines de defensa davant dels retrocessos dels drets ciutadans i, en ocasions, assajos d'alternatives en l'organització de la producció i el consum⁴.

No és qüestió, evidentment, de magnificar ni d'embellir aquestes iniciatives, que no es troben, pas exemptes de limitacions i problemes. Tenen, però, la innegable virtut de posar sobre la taula tres qüestions clau a l'hora de fer front a les desigualtats: el tema de l'ús i la gestió de l'espai urbà, els recursos i els béns comuns; el problema de la justícia espacial i territorial; i la demanda de la qualitat democràtica dels processos de presa de decisió i de gestió pública⁵.

Són tres temes que avui han de formar part central de tota reflexió estratègica i que condicionaran no només l'evolució interna de la ciutat, sinó també la seva posició en el sistema mundial de ciutats. De nou, cal constatar que Barcelona es troba en aquest àmbit en una posició de fortlesa. Sovint, quan estudiosos d'altres països ens visiten ens plantegen una aparent paradoxa: Barcelona, ens diuen, és una de les ciutats més benestants d'Europa, relativament ben cohesionada, que ha estat exemple de gestió i polítiques urbanes,... com s'explica llavors la permanència, la pugnacitat i el vigor dels moviments ciutadans, l'actuació veïnal, les reivindicacions socials? Nosaltres sabem bé que la contradicció no és tal. Ans al contrari, precisament perquè al llarg de la seva història la ciutadania ha donat mostres reiterades de capacitat d'organització i actuació -al marge i, sovint, en contra de les institucions- les polítiques han estat, en bona mesura, les que han estat i Barcelona és la que és.

A l'hora d'encarar la reflexió i l'acció estratègica davant les desigualtats la Barcelona metropolitana pot partir, doncs, amb avantatge davant d'altres ciutats. Té l'oportunitat de fer d'aquests moviments i iniciatives un vector d'*innovació* de les polítiques urbanes, tot avançant cap a la co-producció de polítiques entre institucions i societat en l'àmbit crucial de la millora dels serveis i la qualitat de vida. Té la oportunitat d'esdevenir *seu* de noves iniciatives de gestió i cooperació a escala catalana, espanyola i internacional. Té la oportunitat, a la fi, de convertir-se en un *referent* en aquest camp, projectant així la imatge de la ciutat a partir, precisament, dels valors de la cooperació, la innovació, la cohesió i la solidaritat.

Per això, Pla Estratègic Metropolità, que ha estat tradicionalment el lloc de trobada entre institucions i sectors de la societat, s'enriquirà segurament en incorporar aquests nous actors i noves experiències en les seves tasques de reflexió i actuació estratègica. Aquesta presència permetrà, a més, reconèixer i enfortir aquestes iniciatives com a actors clau tant en el tractament de les desigualtats com en la innovació de les pràctiques socials

El fet d'aspirar a ser una ciutat particularment cohesionada i equitativa –tant en termes socials com en termes territorials- esdevindrà així un element d'importància decisiva, estratègica, en el posicionament de la Barcelona metropolitana davant dels reptes del seu futur.

⁴ Vegeu al respecte el *Mapa de la Innovació Social a Catalunya*, dins del projecte Barris i Crisi, coordinat pel polític Ismael Blanco. <https://barrisicrisi.wordpress.com/>

⁵ Oriol Nel·lo (2015). *La ciudad en movimiento. Crisis social y respuesta ciudadana*. Madrid: Díaz & Pons.